

јући (конститутивни) — њима се ствара једно ново право, које није постојало. Уговор о купопродаји у овом случају би био стварајући правни акт. Тако схваћен, овакав акт је у складу с логиком, а није никакав пример посебне правне логике.

Могуће је и друкчије схватити дејство овог уговора, а да ипак логика не буде повређена. Могуће је, наиме, просто сматрати да се њиме заиста преноси право својине с дотадањег власника, који није продавац, на новог власника, купца. Тада би тај акт био транслаторан, али би *ex lege* преносио право својине с правог власника, који у уговору не учествује.

Нама прво решење изгледа више у складу с правним начелима. Но, било које решење да се изабере (а можда је могуће и неко треће), свакако се мора тражити оно које не иде против логике.

Др Рад. Д. Лукић

ПОЉСКИ ЗАКОНИК О ГРАЂАНСКОМ СУДСКОМ ПОСТУПКУ

Грађански судски поступак у Народној Републици Пољској био је све до 1964. регулисан делимично нормама старог права, а делимично нормама нове државе. Предратна правила била су садржана у Законику од 1933. Из разлога које не треба нарочито истацати, та правила нису одговарала потребама новог друштва, тако да је Законик био неколико пута новелиран. Прве новеле — из 1945. и 1946. — тичу се поступка у брачним споровима и споровима из односа између родитеља и деце. Оне су биле нужна последица крупних промена на пољу материјалног породичног права. Најважније измене унесене су у систем грађанског поступка 1950, и тичале су се парничног поступка. Било је писаца који су у то време сматрали да је тим новелама уведено у Пољску ново процесно право. Даља измена, од 1953, значајна је по томе што је отклонила оштру разлику између парничног и ванпарничног поступка. Најзад, новеле 1955, 1956. и 1958. имале су за циљ растерећење судова. Посебно, треба нагласити да је тим прописима надлежност за издавање платног налога пренесена на државни нотаријат и да је промењена стварна надлежност (¹).

Нови Законик о грађанском судском поступку од 17. 11. 1964. ступио је на снагу 1. 1. 1965. Недавно је преведен на немачки, што омогућава ширем кругу правника других земаља да се с њим упознају (²). Приказујемо га према том преводу.

Са своја 1153 члана, Законик представља најобимније законодавно дело које је у овој правној области до сада објављено. Он је и најпотпуније дело, јер, осим парничног, ванпарничног и извршног поступка, садржи и одредбе којима се уређује међународно приватно процесно право.

Целокупна материја Законика подељена је на кратак увод и на четири дела. Први носи назив „Когнициони поступак“ (у немачком преводу »Erkenntnisverfahren«). Он обухвата парнични и ванпарнични поступак. Други део је посвећен извршењу и обезбеђењу. У трећем делу обрађено је међународно приватно процесно право под насловом „Прописи у области међудржавног грађанског поступка“.

(¹) О пољском грађанском поступку после другог светског рата, а пре доношења Новог законика, види ближе: Wengerek, *Über den Stand des Zivilprozesses und der Zivilprozesslehre in Polen*, *Zeitschrift für Zivilprozess*, 72 Band, Heft 3/4, April 1959, стр. 146.

(²) *Zivilverfahrensgesetzbuch der Volksrepublik Polen, Deutsche Übersetzung von Cristoph Royen* *Berichte de Osteuropa — Institut an der freien Universität Berlin*, Heft, 77, 1967.

У Уводу су прописана начела која су садржана и у поступцима других земаља: истражно начело, дужност суда да утврђује стварно стање ствари, дужност странака и других учесника да говоре истину и да износе сву процесну грађу (чл. 3); дужност поучавања странака и других учесника, које не заступа адвокат (чл. 5); дужност суда да одбије покушаје одговлачења поступка и да настоји да одлука буде донесена на првом рочишту (чл. 6); дужност суда да утиче на странке да се поравнају (чл. 10); начело јавности (чл. 9); начело да је парнични поступак редован поступак у грађанским стварима и да се супсидијарно примењује у другим грађанским поступцима (чл. 13). Посебно је наглашена дужност суда да се стара о заштити друштвене својине. Изрично је речено да суд мора да обавести виши орган једне социјалистичке (подруштвљене) привредне јединице која, као странка или у некој другој улози учествује у поступку, ако лице позвано да заступа ту јединицу остаје неактивно у парници, не поштује прописе или не поступа по налогу суда. Такво обавештење мора суд да упути и кад предузимање радње може да буде целисходно у односу на лица која нису обухваћена поступком. У случају потребе, суд, ради заштите друштвене својине, обавештава државног тужиоца (чл. 4). Овај орган може да у свакој правној ствари покрене поступак, а може и да узме учешће у сваком поступку који тече. Законик садржи услове под којима он то овлашћење може да врши, али ти услови су тако широко постављени, да је његова интервенција у имовинскоправним стварима практично увек могућна. Наведена права му припадају ако то, по његовој оцени, захтева заштита законитости, права грађана, друштвеног интереса или друштвене својине. Међутим, у неимовинским споровима са подручја породичног права јавни тужилац може да поднесе тужбу само у случајевима који су у закону наведени (чл. 7). Овлашћења јавног тужиоца су, дакле, далеко већа него по југословенском праву (чл. 193. и 194. ЗПП). У циљу заштите права грађана, могу поступак да покрену, или да се у текући поступак умешају, и друштвене организације радног народа чији се задатак не састоји у вршењу привредне делатности, али опет само у законом предвиђеним случајевима (чл. 8). Главни случај је заступање радника у радном спору од стране представника синдиката (чл. 466). Од начелних одредаба заслужује још да буде поменута она која говори о утицају кривичне пресуде на парницу. О томе Законик садржи одредбу у којој се каже да је суд везан утврђењем, садржаним у осуђујућој пресуди, да је кривично дело учињено (чл. 11).

Прва књига првог дела посвећена је парничном поступку (чл. 15—505), у другој је обрађен ванпарнични поступак (чл. 506—694), предмет треће је избрани суд (695—715), а четвртом је уређен поступак обнове уништених или изгубљених судских списа (чл. 716—729).

Законик предвиђа двојаку првостепену надлежност у парничном поступку. Срески судови суде све имовинскоправне спорове, изузев оних који су стављени у надлежност судова војводства. Осим имовинскоправних, срески судови у седишту судова војводства суде и бракоразводне спорове (чл. 16). Судови војводства суде: неимовинске спорове, спорове о ауторском и патентном праву; спорове против државе по тужби за накнаду штете која је проузрокована у вршењу службене дужности; имо-

винскоправне спорове чија вредност прелази 100.000 злоти, ако је једна од странака јединица социјалистичке привреде (чл. 16. и 17). За наше правнике од интереса је нарочито то да срески суд може да упути спор на решавање суду војводства ако се приликом расправљања појави правно питање које изазива озбиљну недоумицу. Суд војводства може, међутим, пре прве усмене расправе да одбије да преузме спор и да врати правну ствар среском суду ако сматра да правно питање не изазива озбиљне сумње (чл. 18). Поводом надлежности треба још приметити да принцип *perpetuatio fori* важи и за случај прекорачења вредности границе изнад које правна ствар спада у надлежност другог суда (чл. 15).

У погледу састава суда, уређење је слично нашем праву: првостепени суд заседа у већу које са састоји од једног судије као председника већа и двојице судија-поротника. Али, председник суда може да одреди да суд суди у саставу од тројице судија ако сматра да је то потребно због компликованости правне ствари. Желбени суд расправља и одлучује увек у саставу од тројице судија.

Као што је речено, положај јавног тужиоца у пољском праву се знатно разликује од положаја који он има према ЗПП-у. Пре свега, јавни тужилац који подноси тужбу у име одређене особе мора ову да у тужби означи. То не важи за неимовинске спорове у области породичног права, осим ако закон прописује нешто друго. Особу у чију је корист јавни тужилац поднео тужбу, суд обавештава о покренутом спору, достављајући јој један примерак тужбеног поднеска. То лице може у сваком стадијуму поступка да ступи у спор као тужилац. У том случају примењују се одредбе о јединственом супарничарству. Јавни тужилац не може самостално да располаже предметом спора (чл. 55. и 56). У случају у коме јавни тужилац не покрене спор у корист одређеног лица, он подноси тужбу против свих учесника спорног односа (чл. 58). Правноснажна пресуда дејствује у односу између странке у чију је корист јавни тужилац поднео тужбу, и њеног противника. Ипак, правноснажна одлука не одузима могућност тој странци, ако у спору није учествовала, да за своје захтеве покрене спор (чл. 58). Суд је дужан да обавести јавног тужиоца о свакој ствари у којој његово учешће сматра за потребно (чл. 59). Јавни тужилац може да ступи у парницу у сваком њеном стадијуму. Он се не везује ни за једну од странака, има право да даје изјаве и предлоге које сматра за целисходне, као и право да изнесе чињенице и предложи доказе. Њему се, од тренутка кад пријави своје учешће, достављају сви поднесци, судске одлуке и позиви на рочиште. Јавни тужилац има право да нападне сваку судску одлуку против које је предвиђена могућност употребе правног лека, и то у року који је прописан за странку (чл. 60).

Супротно нашем праву, пуномоћник не може бити сваки пословно способни грађанин. Ову процесну улогу може на себе узети адвокат, супарничар, лице које управља имовином странке или штити њене интересе, или лице које испуњава њене налоге уколико предмет спора спада у круг тих налога. Као пример за овај последњи случај, Законик наводи родитеље, брачног друга, сестре, браћу или потомке странке (чл. 87). Орган који би одговарао нашем јавном правобранилаштву, пољском праву је непознат. Пуномоћник једне јединице социјалистичке привреде или друштвене орга-

низације радног народа може бити и правни саветник или други службеник те јединице или орган који јој је надређен (чл. 87).

Поред ослобођења од парничких трошкова по оцени суда, постоји и ослобођење *ex lege*. Ову другу врсту користе: странка која тужи за утврђење очинства, за издржавање, за плату из радног односа или за накнаду штете; старалац који је за вођење спора именован од стране суда или органа старатељства (чл. 111).

Законик предвиђа и установу замерке, каква је постојала у нашем предратном праву: странка може на рочишту на коме присуствује или, ако је била одсутна, на следећем рочишту да укаже суду на повреду одредаба поступка с предлогом да се ова њена изјава унесе у записник. Ако то не учини, она се у даљем току поступка на повреду не може позвати, осим ако на исту суд пази по службеној дужности или ако странка учини вероватним да је замерку пропустила без своје кривице (чл. 162).

Повраћај у пређашње стане предвиђен је само за пропуштање рока (чл. 167—172).

Мировање поступка не наступа по сили закона, него тек пошто суд оцени да је застој целисходан (чл. 178. и 179).

Законик садржи читав низ одредаба о поступку за случај да се покаже да у парници не учествује једно или више лица која, према садржини материјалноправног односа, треба да буду странка (чл. 194—198).. Ако је реч о трећем који треба да буде тужен, суд га позива да узме учешће у парници, и тај позив има исти значај као да је против њега поднесена тужба. Трећега који треба да ступи у парницу у својству тужиоца, суд обавештава о парници. Такво лице може у том својству да узме учешће у парници у року од две седмице.

За мериторно расправљање одређено је већ прво рочиште. Одговор на тужбу за јединицу социјалистичке привреде је обавезан, а за друге туженике факултативан (чл. 207). Свака од странака може да тражи да се усмена расправа одржи у њеној одсутности (чл. 209). Процесну грађу, садржану у поднесцима одсутне странке, излаже председник већа или судија, известилац.

Као супсидијарно доказно средство, Законик познаје саслушање странака (чл. 293—304). (Друкчије је у совјетском праву у коме се не спроводи разлика између овог доказног средства и информативног саслушања.) Сведок и вештак обавезно дају пре саслушања свечано обећање да ће говорити истину. Обе странке се саслушавају прво без овог обећања, а ако спорне чињенице после тога не буду довољно разјашњене, суд може, по свом избору, саслушати само једну странку, која у том случају даје претходно обећање (чл. 299. и 303). Посебним врстама доказних средстава сматрају се испитивање крвних група, филм, телевизија, фотокопије, фотографије, планови, цртежи, грамофонске плоче, магнетофонске траке и други уређаји за регистрацију или пренос слика или тонова (чл. 305—308).

Принцип *Ne eat iudex ultra et extra petita partium* не важи за спор у коме је тужилац јединица социјалистичке привреде, као ни за спор за издржавање или за накнаду деликтне штете (чл. 321). Образложење пресуде се израђује по службеној дужности само у стварима у којима је једна

од странака јединица социјалистичке привреде или у којима је учествовао јавни тужилац. Иначе, образложење се израђује само на захтев странке, који може бити стављен у року од седам дана од објављивања (чл. 328). Објављује се свака пресуда (чл. 326). Слично нашем ЗПП-у, и пољски законик познаје пресуду због изостанка према туженом. Суштина је у томе да суд узима за истините све тужбичеве чињеничне тврдње, садржане у тужби и припремним поднесцима. Но, за јединице друштвене привреде и овде је прописана привилегија: за њих ова одредба не важи. Од нашег права, Законик се разликује по томе што за контумациону пресуду узима сваку ону која је донесена у одсућности туженог, па и ону којом је тужбени захтев одбијен. Тужени може контумациону пресуду напасти приговором, слично приговору против платног налога (чл. 339. и 334). Установу приговора требало би усвојити и за наше право. Слично томе, требало би усвојити и могућност да суд решењем отклања сумњу која се тиче смисла пресуде (чл. 352). Одредба о границама правноснажности не изгледа нам довољно прецизна. По тој одредби пресуда својом правном снагом дејствује за оно што је, у вези са основом спора, образовало предмет одлуке (чл. 366). Питамо се да ли је одлука о условљавајућем (основном) односу захваћена правном снагом?

Законик садржи установу неодложне извршности, која је нашем праву непозната. Наиме, суд по службеној дужности проглашава пресуду, већ приликом њеног доношења, за извршну: ако се њом досуђује издржавање, и то у погледу obroка који су пристигли после покретања парнице; ако је усвојен захтев на основу тужениковог признања; ако је захтев усвојен пресудом због изостанка. Суд може да прогласи за неодложно извршну и пресуду изречену у корист јединице социјалистичке привреде (чл. 333). Приликом укидања или преиначења пресуде суда, на предлог туженог, одређује да се чинидбе које су извршене врате, и уопште, да се успостави раније стање (чл. 338). Добра страна ове установе, која постоји и у праву СР Немачке, лежи у томе што тужилац-поверилац не мора да чека крај спора да би остварио своје право. У данашње време, кад валута релативно брзо губи своју вредност, установа неодложне извршности показују се као целисходна нарочито у споровима у којима тужба гласи на осуду на новчану чинидбу. Али, њена слаба страна показује се у случајевима кад дође до противизвршења.

Поступак је строго двостепен. Редовно правно средство је ревизија. Разлози на којима овај правни лек може бити заснован таксативно су набројани у шест тачака (чл. 367. и 368). Погрешно утврђено чињенично стање (нстачна оцсна доказа) није изрично наведено као разлог, па се поставља питање да ли уопште овај недостатак представља по Законнику један разлог ревизије. Можда овај недостатак треба видети у тач. 4. чл. 367, по коме се један разлог ревизије састоји у противречности између битних утврђења суда и садржине процесне грађе која је у правној ствари изнесена. Законик изрично предвиђа *ius novum*. Другостепени суд одлучује о ревизији редовно на расправи. Ова се, као и у нашем праву, одржава и у одсућности обеју странака. Принцип је да виши суд одлучује у границама ревизијских предлога и разлога. Али, изузеци су врло значајни: прво, суд по службеној дужности узима у обзир повреде материјалног

права, недопуштено поступка и пропуштање које се састоји у томе што првостепени суд није разјаснио околности битне за решење спора. Друго, поменути принцип не важи за спор у коме се као странка појављује јединица социјалистичке привреде, за спор о неимовинском праву, и за неке друге спорове (чл. 381). Забрањена је *reformatio in peius* (чл. 382). На расправи пред другостепеним судом може се извести само доказ исправом (чл. 385). Ванредни правни лекови су понављање поступка и ванредна ревизија. Ова друга стоји на располагању Министру правосуђа, Првом председнику Врховног суда и Врховном јавном тужиоцу против сваке правноснажне одлуке којом се вређа право или интерес Народне Републике Пољске. Ванредна ревизија може се ограничити на побијање образложења једне правноснажне одлуке, ако образложење вређа интерес Народне Републике Пољске или очигледно дира у част једне странке или вређа њена права. Рок за улагање ванредне ревизије износи шест месеци. Ако одлука вређа интерес Народне Републике Пољске, ванредна ревизија није везана за рок (чл. 421). Према томе, овај правни лек може бити уложен и у интересу странке. Против исте одлуке, у интересу исте странке, ванредна ревизија може бити изјављена само једном. Врховни суд одлучује по овој ревизији на усменој расправи, и није везан за разлоге који су у ревизији наведени. Ако усвоји ванредну ревизију, Врховни суд укида нападнуту одлуку и одлучује сам мериторно, или одабацује тужбу, или упућује правну ствар на поновно одлучивање надлежном суду или другом суду истог степена (чл. 422).

Посебне врсте поступка прописане су за брачне спорове, за спорове из односа родитеља и деце, за спорове по захтевима радника и за спорове због сметања поседа. Поред тога, Законик познаје још и поступак издавања платног налога и поступак опомињања.

За поступак у брачним споровима карактеристично је, прво, правило да суд и странке расправљају иза затворених врата, осим ако обе странке захтевају јавност, а суд сматра да се јавним расправљањем не угрожава морал (чл. 427). Уз захтев који се тиче самог брака, може бити истакнут и имовинскоправни захтев (435). Изостанак тужиоца повлачи прекид поступка. Овај се наставља кад тужилац предложи. Он то не може да учини пре истека рока од 3 месеца. Ако предлог не буде стављен у року од једне године, суд обуставља поступак (чл. 428). Суд изриче новчану казну (али не и принудно довођење) према изосталој странци којој је наложено да лично дође на расправу (чл. 429). Не могу бити саслушани као сведоци малолетна лица до 13 година, као и малолетни потомци странака који нису достигли узраст од 17 година (чл. 430). И пољски Законик, дакле, по угледу на неке друге законике новијег доба, води рачуна да дете у свом менталном формирању не претрпи трауму због тога што је као сведок уплетено у брачни сукоб својих родитеља. У брачним споровима суд увек изводи доказ саслушањем странака (чл. 432). Нисмо разумели одредбу да није допуштена противтужба за развод брака, али да тужена страна може ипак да истовремено захтева развод (чл. 439). Постоји још једна значајна разлика према југословенском праву: ако у спору по бра-

коразводној тужби умре један од супружника, поступак се обуставља (чл. 446). Супротно томе, ако брачни друг умре у току спора по тужби за поништај брака, поступак се прекида. За умрлог тужиоца поступак могу да наставе његови наследници у року од шест месеци, а за умрлог туженика поступак преузима посебни старалац кога именује суд (чл. 450). Тужба за поништај брака који је пре тога престао смрћу брачног друга, подноси се, исто тако, против староца којег именује срески суд (чл. 447). Наши судови у својој пракси узимају да се тужба подноси против наследника. Мислимо да је решење пољског Законика боље. Јер, наследник се може осећати незаинтересованим и држати се сасвим пасивно у спору, што суду може да отежа утврђење тачног чињеничног стања. У Законнику није речено, али се по себи разумје да наследници могу ступити уз староца. У делу у коме се односи на сам брак, пресуда у брачном спору дејствује *erga omnes* (чл. 435).

Поступак у споровима о захтевима радника предвиђен је за спорове из радног односа и за накнаду штете коју је радник претрпео на раду, посебно услед несреће на послу или професионалног оболења (чл. 459). Законик прописује неке дужности суда које имају за циљ да заштите радника и да олакшају његов положај у поступку: дужност поучавања радника о процесним овлашћењима и о материјалним правима (чл. 460); дужност да се покуша поравнање у сваком стадијуму парнице; старање да поравнање не буде на штету радника (чл. 467); позивање пасивно легитимисаног лица да ступи у парницу уместо оног које је погрешно тужено (чл. 464); радник који нема пуномоћника може тужбу да поднесе усмено, на записник (чл. 467) итд. Правило је да усменој расправи претходи припремни поступак (чл. 471—473). Приликом доношења пресуде суд одлучује о захтевима који проистичу из чињеница изнетих од стране тужиоца, и у случају кад захтев није обухваћен тужбом, или ако је истакнут у мањем обиму него што би то према исходу поступка било оправдано.

Поступак издавања платног налога и поступак опомињања (чл. 480—505) спадају у надлежност државног нотаријата. Суду је поверено расправљање и одлучивање поводом приговора против платног налога који издаје нотаријат (чл. 495—496), на подлози тужбе којој је приложена јавна или приватна исправа, на којој су потписи оверени. Поступак опомињања је слично уређен. Разлика је, прво, у томе, што нотаријат издаје налог за потраживање које не прелази износ од 2.000 злоти и за које не мора бити приложена исправа (чл. 498). Друга разлика састоји се у томе што приговор не мора бити образложен (чл. 502).

Ванпарнични поступак (чл. 506—694) обухвата: ствари које се тичу личног статуса (проглашење несталог лица за умрло и доказивање смрти, лишење пословне способности, брачне и породичне ствари, у које спада и усвојење као и старатељство, ствари које се односе на стварна права (утврђење одржаја, управљање заједничком ствари, раскидање заједнице, установљење нужног пролаза) оставински поступак, судски депозити.

Поступак обезбеђења и извршења регулисан је врло исцрпно (чл. 730—1095). (Кад то кажемо, имамо у виду, на пример, италијански Законик о поступку, који садржи свега 158 чланова. Законик о грађанском поступку

РСФСР има о извршењу 94 члана. Преднацрт југословенског Закона о извршењу и обезбеђењу има 295 чланова.) У циљу обезбеђења, Законик предвиђа само једно средство, које одговара привременој мери у нашем праву. Простор нам не дозвољава да изложемо појединости. Помињемо само оно што сматрамо за најзначајније. Плата радника изузета је од извршења до једне петине ако не прелази двоструки најмањи износ месечне плате оне категорије радника која најмање зарађује, при чему увек мора остати слободан од извршења износ који одговара најмањој месечној плати поменутих радника. Ако дужник прима месечно преко двоструког најмањег износа плате тих радника, извршењу подлежи још и половина укупног вишка (чл. 833). Посебно је регулисано извршење на плати радника (чл. 880—888) и на банкарском рачуну (чл. 889—894), извршење у корист и против јединице подруштвене привреде (чл. 1060—1065, одн. 1072—1080), као и извршење одлуке по којој лице под родитељском влашћу или под старатељством треба да буде одузето од онога код кога се налази и предато ономе коме је одлуком поверено (чл. 1089—1095). Законик садржи и одредбе о принудном извршењу на бродовима (чл. 1014—1022).

И међународно приватно процесно право, коме је посвећен четврти део Законика, обрађено је врло исцрпно (чл. 1096—1153). (У Законнику РСФСР је та материја издвојена такође у посебан део, али је обухваћена у свега шест чланова.) У овом делу су регулисани: међународна надлежност пољског правосуђа у парничним и ванпарничним стварима (1097—1110); судски имунитет (чл. 1111—1116); страначка и парнична способност страних субјеката (чл. 1117); (ваља истаћи да су и за једну и за другу способност меродавне одредбе пољског Законика;) заступање од стране странца; (под условом реципроцитета, пред пољским судом може се у име странке-странца појавити пуномоћник-странац који свој позив врши у држави чији је држављанин странка — чл. 1118); обезбеђење парничних трошкова и ослобођење странца од тих трошкова (чл. 1119—1129); правна помоћ и достављање (чл. 1130); обезбеђење доказа (чл. 1138); старање о заоставштини странца (чл. 1139—1142); утврђење страног права које треба применити у НР Пољској (чл. 1143); (суд се обраћа Министарству правосуђа, али може прибавити и мишљење вештака;) признање и извршење одлука страних судова (чл. 1145—1153). Грађански поступак, прописан Закоником, има изразито демократски карактер. Он води рачуна и о радном човеку и о интересима социјалистичке привреде. Он је истовремено и једноставан, што је битан услов да кратко траје и да самим тим буде економичан. Но, иако је то поступак једне социјалистичке земље, он, исто као и у нас, садржи установе које су садржане у старијим поступцима. Вредност Законика лежи, дакле, у томе, што се у њему захтеви савременог живота мире са традицијом. Уз то, треба одати признање редакторима текста. Они су успели да тешку материју грађанске процедуре изразе у кратким језгровитим ставовима. Законик представља још једно дело о чијим решењима треба водити рачуна приликом реформе ЗПП-а.